

رسم الگوی قضاوت

ارزش‌یابی از آموخته‌های دانش‌آموزان

دکتر نیره شاه‌محمدی

هدی هدایتی، کارشناس ارشد برنامه‌ریزی درسی

اشاره

«با در نظر گرفتن برنامه‌ی درسی ملی و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در افق چشم‌انداز بیست‌ساله، انجام تغییرات در نحوه‌ی ارزش‌یابی تحصیلی دانش‌آموزان ضروری است. این تغییرات جداگانه در ارزش‌یابی مستمر و پایانی اعمال می‌شود تا به روند آموزش و ارزش‌یابی در فضایی جذاب و در عین حال فعال یاری رساند. علی‌رغم اینکه سال‌هاست از سوی صاحب‌نظران و نویسندگان، بر نظام ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی کشور نقدهایی وارد می‌شود، اما از طرح الگوها و نظریه‌های جدید در حوزه‌ی ارزش‌یابی تحصیلی مدت زمان زیادی نمی‌گذرد. در راستای این دیدگاه‌های جدید الگوی ارزش‌یابی کیفی - توصیفی در ادامه‌ی تحولات ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی و به دنبال گسترش ارزش‌یابی مستمر از آغاز دهه‌ی هشتاد مورد توجه قرار گرفت. هم‌اکنون نیز این رویکرد ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی در سند تحول بنیادین راهکار ۲-۱۹ و سند برنامه‌ی درسی ملی مورد عنایت قرار گرفته است» (حسنی، ۱۳۸۴).

کلیدواژه‌ها: ارزش‌یابی پیشرفت

تحصیلی، ارزش‌یابی توصیفی، برنامه‌ی درسی ملی، سند تحول بنیادین
بند دهم از برنامه‌ی درسی ملی اصول زیر را برای ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی بیان می‌کند:

۱. با استفاده از انواع روش‌ها و ابزارها، بتواند توانایی دانش‌آموزان را در بهره‌گیری از شایستگی‌های پایه به صورت معنادار منعکس کند

۲. با ارائه‌ی شواهد کافی امکان قضاوت در خصوص سطح دستیابی دانش‌آموزان به اهداف برنامه‌ی درسی را تعیین کند.

۳. به صورت منعطف و مستمر با توجه به وجوه متفاوت یادگیری هر یک از دانش‌آموزان، فرایند دستیابی به اهداف را منعکس کند.

۴. با تأکید بر خودآگاهی، خودارزیابی و تصمیم‌گیری از سوی دانش‌آموزان چگونگی جبران، رفع کاستی‌ها و دستیابی به سطوح بالاتر شایستگی در هر حوزه‌ی یادگیری را تدارک ببیند.

۵. برای حفظ کرامت انسانی دانش‌آموزان و تقویت خودپنداره‌ی مثبت آنان از به‌کارگیری روش‌ها و ابزارهای ارزش‌یابی اضطراب‌آور پرهیز شود.

۶. برای تبیین ظرفیت‌های وجودی و وجوه توانایی‌های متفاوت هر یک از دانش‌آموزان، امکان مشارکت سایر دانش‌آموزان، مربیان و اولیاء در امر سنجش را فراهم کند.

۷. در فرایند ارزش‌یابی، نقش محوری مدرسه و معلم در چارچوب سیاست‌های آموزش و پرورش حفظ شود.

۸. طراحی و اجرای نظام ارزش‌یابی نتیجه‌محور براساس استانداردهای ملی برای گذر از دوره‌های تحصیلی صورت می‌گیرد.

۹. با تأکید بر کار گروهی و روش حل مسئله، وجه رقابت‌جویی را به حداقل برساند و زمینه‌ی شکوفایی دانش‌آموزان را فراهم کند.

۱۰. ارزش‌یابی به‌عنوان بخش جدایی‌ناپذیری از فرایند یاددهی - یادگیری تلقی شود.

۱۱. با تأکید بر بهره‌گیری از تکالیف عملکردی در سنجش میزان دستیابی دانش‌آموزان به شایستگی‌ها و تلاش برای تحقق جامعه‌ی عدل مهدوی (عج) و دستیابی به مراتبی از حیات طیبه، گزارش عملکرد تحصیلی و تربیتی آنان با همکاری دانش‌آموز، اولیای مدرسه و والدین تنظیم و ارائه شود.

ارزش‌یابی چیست؟

ارزش‌یابی عملی است که به‌وسیله‌ی آن درباره‌ی یک رویداد، فرد یا شیء براساس یک یا چند معیار قضاوت می‌شود. استافل بیم ارزش‌یابی را فرایند تعیین کردن، به‌دست آوردن و فراهم ساختن اطلاعات مفیدی برای قضاوت در تصمیم‌گیری‌ها تعریف کرده است. این فعالیت، شامل جمع‌آوری اطلاعات و داوری درباره‌ی وضعیت یادگیری و پیشرفت دانش‌آموز است. جمع‌آوری این اطلاعات از طریق شیوه‌های مختلف صورت می‌پذیرد و نیازمند کسب مهارت و دانش کافی در این زمینه است... (صفریور، ۱۳۸۹).

انواع ارزش‌یابی

الف: اسکرین ارزش‌یابی را بر دو نوع پایانی و تکوینی تقسیم می‌کند.

۱. ارزش‌یابی پایانی: که در مدارس متداول است و شامل ارزش‌یابی آخر سال یا دوره‌ی دانش‌آموزان برنامه یا روند آموزشی است.

مهم‌ترین نقص ارزش‌یابی پایانی ماهیت مقطعی بودن آن است، لذا قادر نیست

اصلاحات یا تغییرات ضروری را در طول سال یا برنامه در جهت بهبودی و بهسازی فعالیت‌های ایجاد کند.

۲. ارزش‌یابی تکوینی یا مستمر: در این ارزش‌یابی اطلاعات به‌طور مداوم جمع‌آوری و مورد استفاده قرار می‌گیرد و نیاز به بازخوردهای فردی- محیطی دارد تا بتواند تصمیم‌گیری‌های لازم را در جهت افزایش اثربخش برنامه‌ها یا فعالیت‌های آموزشی اتخاذ کند.

ب: استافل بیم: ارزش‌یابی را در چهار نوع بیان می‌کند.

۱. ارزش‌یابی زمینه ۲. ارزش‌یابی درون‌داد
۳. ارزش‌یابی فرایند ۴. ارزش‌یابی برون‌داد
ارزش‌یابی زمینه: هدف این ارزش‌یابی فراهم ساختن یا ارائه‌ی یک منطق برای تعیین اهداف است. برای رسیدن به آن

خصوصاً شناسایی نقص درون‌داده‌ها در حین اجرای برنامه‌ی مربوطه است.

ارزش‌یابی برون‌داد: به سنجش نتایج می‌پردازد که نه‌تنها در آخر بلکه برحسب ضرورت در فواصل برنامه صورت می‌گیرد.

پیشرفت تحصیلی

بنا به تعریف، پیشرفت تحصیلی تسلط بر اطلاعات و دانش‌های نظری در یک زمینه معین تعریف شده می‌باشد. پیشرفت تحصیلی یعنی اینکه فراگیران تا چه حد در رسیدن به اهداف دوره‌ی آموزشی موفق بوده‌اند. پیشرفت تحصیلی را توانایی آموخته شده یا اکتسابی حاصل از دروس ارائه شده تعریف کرده‌اند که به‌وسیله‌ی آزمون‌های استاندارد شده اندازه‌گیری می‌شود (استکی، ۱۳۸۹).

معلم که پیش از فعالیت‌های آموزشی او به اجرا درمی‌آید.

۲. ارزش‌یابی تکوینی یا مستمر: آنچه عمدتاً برای کمک به اصلاح موضوع مورد ارزش‌یابی یعنی برنامه یا روش آموزشی مورد استفاده قرار می‌گیرد، ارزش‌یابی تکوینی نام دارد.

۳. ارزش‌یابی تشخیصی: نوعی از ارزش‌یابی تکوینی است که با هدف تشخیص مشکلات یادگیری دانش‌آموزان در یک موضوع درسی به کار می‌رود و معمولاً در جریان آموزش انجام می‌گیرد.

۴. ارزش‌یابی تراکمی یا پایانی: در ارزش‌یابی تراکمی تمام آموخته‌های دانش‌آموزان در طول یک دوره‌ی آموزشی تعیین می‌شوند و هدف آن نمره دادن به دانش‌آموزان و قضاوت درباره‌ی اثربخشی کار معلم و برنامه‌ی درسی با یکدیگر است و چون معمولاً در پایان دوره‌ی آموزشی به عمل می‌آید به آن ارزش‌یابی پایانی نیز می‌گویند (سیف، ۱۳۸۴).

آزمون پیشرفت تحصیلی

مجموعه پرسش‌هایی که براساس جدول مشخصات امتحان برای سنجش هدف‌های آموزشی یک درس تهیه می‌شود، آزمون پیشرفت تحصیلی به‌شمار می‌رود. هر یک از پرسش‌های آزمون یکی از هدف‌های یادگیری را در رابطه با محتوای مواد آموزشی اندازه می‌گیرد و آزمون ساخته شده، نمونه‌ای از تمام هدف‌های آموزشی درس مورد نظر را ارزش‌یابی می‌کند.

یادآوری مطالب و به کار بستن مهارت‌های آموخته شده که به‌وسیله‌ی آزمون اندازه‌گیری می‌شوند، ممکن است به چهار شکل بازشناسی، فراخوانی، بازسازی و یا کارنمایی ظاهر شوند. در بازشناسی، آزمودنی آنچه را قبلاً تجربه کرده و یا آموخته است، از میان چند مطلب دیگر تشخیص می‌دهد. برای مثال، پاسخ دانش‌آموز به سؤال «پایتخت ایران کدام یک از شهرهای لندن، تهران و تبریز است؟» از نوع بازشناسی است. فراخوانی نوع دیگر یادآوری است. در این نوع آزمودنی بدون مواجهه با پاسخ درست،

ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی

ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی عبارت است از سنجش عملکرد یادگیرندگان و مقایسه‌ی نتایج حاصل با هدف‌های آموزشی از پیش تعیین شده به‌منظور تصمیم‌گیری در این باره که آیا فعالیت‌های آموزشی معلم و کوشش‌های یادگیری دانش‌آموزان یا دانشجویان به نتایج مطلوب انجامیده‌اند و به چه میزان.

انواع این ارزش‌یابی به شرح زیر است:

۱. ارزش‌یابی آغازین: نخستین ارزش‌یابی

محیط- شرایط واقعی و مشکلات موجود- بایستی بررسی شوند و تصمیماتی مبتنی بر اصلاح شرایط و مشکلات اتخاذ شود تا نیل به اهداف مورد نظر را میسر سازد.

ارزش‌یابی درون‌داد: این نوع ارزش‌یابی در ارتباط با چگونگی استفاده از منابع برای نیل به اهداف برنامه است، شامل ارزش‌یابی توانایی‌های سازمان، استراتژی‌هایی در جهت نیل به اهداف برنامه و طراحی یک استراتژی اجرایی- عملیاتی گردد.

ارزش‌یابی فرایند: به بازخوردهای دوره‌ای

آنچه را آموخته در ذهن خود جست‌وجو و بازیابی می‌کند. در اینجا گزینه‌ای وجود ندارد. بازسازی نوع پیچیده‌تری از یادآوری است. در این نوع یادآوری، آزمودنی پس از به یاد آوردن آموخته‌ی خود، آن را به گونه‌ای جدید سازمان می‌دهد و به صورت کتبی یا شفاهی بیان می‌کند. کارنمایی که پیچیده‌ترین نوع یادآوری است، نشانگر مهارت و چیرگی آزمودنی بر مطلب آموخته شده است. این گونه رفتارهای آموخته شده بر اثر تکرار و تمرین به صورت عادت درمی‌آیند (پاشا شریفی، ۱۳۷۷).
 آزمون‌های پیشرفت تحصیلی را به سه طبقه تقسیم می‌کنند:

الف. آزمون‌های پیشرفت کلی

محتوای این آزمون‌ها در دوره‌ی ابتدایی و متوسطه متفاوت است. این آزمون‌ها در دوره‌ی ابتدایی با برنامه و مواد درسی ارتباط بسیار نزدیکی دارد و شامل درک معنای لغات، خواندن، مهارت‌های زبان و ریاضیات است.

ب. آزمون‌های دروس خاص

هر یک از این آزمون‌ها برای سنجش آموخته‌های دانش‌آموزان در یک درس و یا برنامه‌ی آموزشی خاص تهیه و استاندارد می‌شوند. از این آزمون‌ها می‌توان برای ارزش‌یابی سطح معلومات و شناخت نقاط ضعف و قوت دانش‌آموزان در مقایسه با سطح ملی و یا محلی استفاده کرد.

ج. آزمون‌های تشخیصی

آزمون‌های تشخیصی برای تشخیص نقاط قوت و یا ضعف و نارسایی‌های دانش‌آموزان در مهارت‌های اساسی از قبیل خواندن و حساب کردن به کار می‌روند. به دلایلی از قبیل نارسایی در تهیه‌ی محتوای آن‌ها و یا نارسایی در اجرا، استفاده‌ی چندان از این آزمون‌ها نشده است. محدودیت‌های عمده‌ی این آزمون‌ها پایین بودن روایی و اعتبار آزمون‌های فرعی آن‌هاست؛ زیرا اولاً تعداد سؤالات آزمون‌های فرعی کم است. ثانیاً، بین آن‌ها همبستگی نسبتاً بالایی وجود دارد (نقی‌زاده، ۱۳۹۰).

آزمون‌های عملکردی

با آزمون‌های عملکردی در صدد هستیم عملکرد دانش‌آموزان را به‌طور مستقیم و در تکالیف زندگی واقعی بسنجیم. بنابراین، آزمون عملکردی از آزمون‌شونده می‌خواهد تا به انجام نوعی رفتار اقدام کند نه اینکه صرفاً سؤال‌هایی را پاسخ دهد. آزمون عملکردی تکالیفی است که از دانش‌آموزان می‌خواهد تا مسائلی را که در خارج از محدوده‌های کلاسی بااهمیت هستند حل کند یا به‌گونه‌هایی عمل نمایند که به خودی خود دارای اهمیت هستند (حقیقی، ۱۳۸۴).

آزمون‌های عملکردی با فرایند یا شیوه‌ی اجرا، فرآورده یا محصول کار و یا ترکیبی از این دو سر و کار دارند. در واقع ماهیت عملکرد مورد سنجش مشخص می‌کند که تأکید بر چه قسمتی باید باشد. بعضی عملکردها به محصولات یا فرآورده‌های ملموس و عینی نمی‌انجامد مانند کار کردن با وسایل آزمایشگاهی، سخنرانی کردن، نواختن آلات موسیقی و انجام دادن فعالیت‌های ورزشی نظیر شنا کردن و یا پرتاب کردن توپ. این گونه فعالیت‌ها را باید ضمن انجام دادن سنجش کنیم و لذا با شیوه‌ی اجرا و فرایند عمل سر و کار داریم. در برخی از زمینه‌های عملکردی دیگر محصول یا فرآورده مورد تأکید است و توجه چندان به فرایند یا شیوه‌ی اجرا نمی‌شود. در ارزش‌یابی از مقاله‌ی تحقیقی، داستان، انشا، شعر و نقاشی دانش‌آموزان

بیشتر فرآورده مورد توجه و ارزش‌یابی قرار می‌گیرد. گاهی فرایند و فرآورده هر دو به‌عنوان جنبه‌های مهم عملکرد مورد توجه قرار گرفته و سنجش می‌شوند. برای مثال، مهارت در عیب‌یابی و تعمیر یک تلویزیون یا اتومبیل شامل استفاده از یک شیوه‌ی اجرا و تولید یک تلویزیون یا اتومبیل سالم است.

معمولاً در آغاز دوره‌ی یادگیری بیشتر شیوه‌ی اجرا یا فرایند کار مورد تأکید قرار می‌گیرد و در مراحل پیشرفته‌تر یادگیری بر فرآورده یا محصول کار تأکید می‌شود، مانند مهارت تایپ کردن که در مراحل اولیه‌ی آموزش درست لمس کردن کلیدها ارزش‌یابی می‌شود اما در مراحل پیشرفته‌تر آموزش، تمیزی، درستی و سرعت کار تولیدی ارزش‌یابی می‌شود. نکته‌ی مهم آن است که سنجش یا آزمون عملکردی با مهارت سر و کار دارد، مهارت در استفاده از فرایندها و شیوه‌های اجرایی و مهارت در تولید فرآورده‌ها. برای مثال درس علوم تجربی با مهارت‌های آزمایشگاهی نظیر مهارت مشاهده، اندازه‌گیری و برقراری ارتباط سر و کار دارد. درس علوم اجتماعی با مهارت‌هایی چون استفاده از نقشه، نمودار و کار در گروه سر و کار دارد. درس ریاضی با مهارت‌های حل مسئله نظیر شناسایی مسئله، بررسی راه‌حل‌های ممکن و انتخاب بهترین راه‌حل و کار بست آن سر و کار دارد.

منابع

1. www.Science-dept.talif.sch.ir
2. www.pajoohe.com
۳. استگی، مهناز و همکاران؛ «ابطه‌ی سبک‌های تفکر و انگیزش پیشرفت با پیشرفت تحصیلی ریاضی در دانش‌آموزان».
۴. صفیپور؛ اصول و فلسفه‌ی ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی و آسیب‌شناسی ارزش‌یابی پیشرفت تحصیلی (safarpour-b.blogfa.com).
۵. پاشا شریفی، حسن؛ «اصول روان‌سنجی و روان‌آزمایی»، تهران، رشد.
۶. حسینی، محمد؛ احمدی، حسین. ارزش‌یابی توصیفی، تهران، انتشارات مدرسه.
۷. سیف، علی‌اکبر؛ «اندازه‌گیری سنجش و ارزش‌یابی آموزشی»، انتشارات آگاه، ۱۳۸۳.
۸. نقی‌زاده، حمید؛ «ارزش‌یابی نوین»، نشر اقیانوس معرفت، اصفهان، ۱۳۹۰.
۹. حقیقی، فهیمه‌سادات؛ «نقش ارزش‌یابی مستمر در تمهین یادگیری دانش‌آموزان پایه‌ی دوم مقطع ابتدایی شهر تهران»، ۱۳۸۴.